

ANDRZEJ SKRZYPEK
(18 IV 1944 — 10 II 2023)

Andrzej Skrzypek urodził się 18 kwietnia 1944 r. w Warszawie jako syn Józefa i Czesławy z domu Waserman. Ojciec Józef (1905–1974) był uczniem lwowskiego historyka Stanisława Zakrzewskiego, wykształconego przez legendarnego Stanisława Smolkę. Józef początkowo pracował na Uniwersytecie Jana Kazimierza, aby w 1936 r. przenieść się do Warszawy, do Instytutu Badania Najnowszej Historii Polski, w którym m.in. był współwydawcą pisma „Niepodległość”. Był związany z piłsudczykowskim odłamek Polskiej Partii Socjalistycznej. Po 1945 r. wykładał w Akademii Nauk Politycznych, Państwowej Wyższej Szkole Pedagogicznej, aby po represjach lat stalinizmu podjąć pracę w Polskiej Akademii Nauk. Niezaprzeczalnym, największym jego sukcesem było zainicjowanie badań nad historią polskiego czasopiśmiennictwa.

Andrzej Skrzypek ukończył XXXV Liceum Ogólnokształcące im. Bolesława Prusa w Warszawie. W latach 1962–1967 studiował historię na Uniwersytecie Warszawskim. Za swoich nauczycieli uważał przede wszystkim Henryka Jabłońskiego, pod kierunkiem którego napisał pracę magisterską „Działalność naukowa Michała Bobrzyńskiego”, poświęconą w dużym stopniu jego poglądom historiozoficznym. Był pod urokiem postaci tak wielkiego formatu: historyka, reformatora szkolnictwa, konserwatysty, polityka, a wreszcie założyciela pierwszej w Polsce uniwersyteckiej katedry nauk politycznych. Niestety na temat tego stańczyka opublikował tylko dwa artykuły. Skrzypek uczęszczał także na seminarium Rafała Gerbera. Jako student uczestniczył w objazdach naukowych. Zainicjował je po latach w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Olsztynie. Dużo skorzystał, biorąc udział w studenckim ruchu naukowym, a zwłaszcza w konferencjach kół naukowych.

Po krótkim stażu asystenckim został zatrudniony w Polskiej Akademii Nauk, gdzie pracował przez kolejne 20 lat w Zakładzie Historii Stosunków Polsko-Radzieckich, przemianowanym później na Instytut Krajów Socjalistycznych; awansował od asystenta do docenta. Na seminarium Ludwika Bazylowa, wybitnego znawcy dziejów Rosji, powstała rozprawa doktorska Skrzypka (obroniona 29 VI 1971) „Litwa, Łotwa, Estonia i Finlandia w polityce Polski i ZSRR w latach 1919–1926”, opublikowana z dodanym tytułem *Związek Bałtycki* (Warszawa 1972). Było to oparte na materiale archiwalnym nowatorskie studium, jako że takich

tematów nie podejmowano. Nawiązywało do przemilczanych koncepcji federacyjnych. Do tego zagadnienia Skrzypek jeszcze powrócił, gdy napisał książkę o relacjach polsko-łotewskich (*Stosunki polsko-łotewskie 1918-1939*, Gdańsk 1997).

W następnych latach Skrzypek poszerzał swoje horyzonty badawcze, co w perspektywie kilku lat i po rocznym stażu w moskiewskim Instytucie Słowianoznawstwa i Bałkanistyki Akademii Nauk ZSRR pozwoliło mu przedstawić rozprawę habilitacyjną „Radziecka polityka zbiorowego bezpieczeństwa w Europie a stosunki polsko-radzieckie w latach 1932-1939”. Stopień doktora habilitowanego uzyskał w Instytucie Historii PAN w 1976 r. Tematyce relacji polsko-radzieckich w okresie międzywojennym, których obraz dopiero kształtował się w historiografii m.in. przy jego udziale, Skrzypek poświęcił kilka książek. Wśród nich warto wspomnieć *Kronikę koegzystencji. Zarys stosunków polsko-radzieckich w latach 1921-1939* (Warszawa 1982) o stosunkach gospodarczych i kulturalnych, ale kończącą się wzmianką o radziecko-niemieckim układzie z 23 sierpnia 1939 r. i przedstawieniem noty radzieckiej do ambasadora Wacława Grzybowskiego z 17 września, czego nikt wcześniej w historiografii polskiej nie uczynił.

W latach 1975-1990 główną aktywnością naukową Skrzypka było współredagowanie najważniejszego polskiego periodyku naukowego „Kwartalnika Historycznego” (od zeszytu nr 1 z 1976 jako sekretarz do 1990 r. już jako zastępca redaktora). Był zaangażowany w wydanie blisko 60 numerów. Skrzypek przygotował jubileusz stulecia „Kwartalnika” w 1987 r. (materiały m.in. w nr 1 z 1988).

W 1980 r. odbył kolejny staż naukowy w Instytucie Ekonomiki Światowego Systemu Socjalistycznego Akademii Nauk ZSRR. Rezultatem była monografia *Procesy integracyjne państw wspólnoty socjalistycznej 1946-1971* (Wrocław 1987).

W roku 1981 i w latach 1983-1984 Andrzej Skrzypek przebywał na stażach naukowych na Uniwersytecie w Bonn i Stanach Zjednoczonych (stypendysta Fundacji Fulbrighta): w Yale, Stanfordzie i Hoover Institution, prowadził kwerendę w The National Archives w Waszyngtonie. Prowadził też jako *visiting professor* wykłady na Uniwersytetach w Turku i Maastricht. Wówczas też (od 3 XII 1982) był zarejestrowany jako konsultant przez Wydział III Departamentu III MSW.

W latach osiemdziesiątych Skrzypek związany był z gazetą „Przegląd Tygodniowy”, gdzie przez rok opiekował się kolumną „Polska — ostatnie pół wieku” (później te historyczne felietony ukazały się w formie broszur). Był też kierownikiem redakcji historycznej Państwowego Instytutu Wydawniczego, gdzie zainspirował serię wydawniczą poświęconą najnowszej historii Polski i powszechnej (m.in. książki Romualda Wojny, Mariusza Wilka, Stanisława Ciesielskiego). W tym samym czasie Mazowiecki Ośrodek Badań Naukowych przy swojej Stacji w Ostrołęce uruchomił seminarium doktoranckie, które według Andrzeja Skrzypka miało dać naukowe ożywienie temu regionowi. Z tego środowiska wywodzi się dzisiejszy profesor Janusz Gołota, który był pierwszym wypromowanym przez Skrzypka doktorem. Ta zażyłość naukowa okazała się długoletnia, czy to w Kolegium Nauczycielskim, czy Ostrołęckim Towarzystwie Naukowym.

Prace historyczne Andrzeja Skrzypka wydane przed 1989 r., choć nie wolne od „obowiązkowego” balastu ideologicznego, oparte zostały na solidnej

podstawie źródłowej, obszernej literaturze przedmiotu, dodatkowo odbijały się od innych tego typu ówczesnych opracowań. Nie utraciły one, właśnie ze względu na znakomity warsztat i uczciwość badawczą Autora, wiele z swoje aktualności.

Pierwszą rozprawą opublikowaną po przełomie 1989 r. było studium o stosunkach radziecko-niemieckich w latach 1917–1941 pod tytułem: *Nie spełniony sojusz. Stosunki sowiecko-niemieckie 1917–1941* (Warszawa 1992). Na owe czasy było to dzieło nowatorskie, nawiązujące do teorii „dwóch wrogów” wedle koncepcji Ignacego Matuszewskiego.

Od 1987 do 1990 r. Andrzej Skrzypek był zatrudniony w Akademii Nauk Społecznych, jako prodziekan na Wydziale Nauk Społeczno-Politycznych. W przełomowym 1990 r., w wieku 46 lat, otrzymał tytuł profesora nadzwyczajnego. W dobie transformacji, wobec rozwiązania instytucji naukowych, w których pracował, w 1990 r. Skrzypek odnalazł się w ówczesnej Wyższej Szkole Pedagogicznej w Instytucie Historii w Olsztynie. Po zmarłym Włodzimierzu T. Kowalskim przejął Katedrę Stosunków Międzynarodowych, potem był kierownikiem Katedry Historii Powszechnej (1992–1995), a w latach 1993–1994 prorektorem ds. naukowych WSP. Profesorem zwyczajnym został w 1994 r. Z olsztyńskiego ośrodka, do którego przeszło kilku historyków epoki najnowszej i politologów z dawnej Akademii Nauk Społecznych, chciał uczynić znaczący naukowy punkt zajmujący się kwestiami nadbałtyckimi. Koncepcja ta była bliska zainteresowaniom naukowym ówczesnego dyrektora Instytutu Historii Stanisława Szostakowskiego. Wypromowani w olsztyńskim okresie dwaj uczniowie Skrzypka — Krzysztof Narojczyk i Witold Gieszczyński — są już dziś profesorami Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego. W 1994 r. Andrzej Skrzypek przeszedł do pracy w Głównej Komisji Badania Zbrodni przeciw Narodowi Polskiemu, której był wicedyrektorem ds. naukowych (1994–1997). Tu wypromował kolejnego doktora — Sławomira Kalbarczyka.

Jednocześnie podjął pracę na Uniwersytecie Łódzkim, w Instytucie Studiów Międzynarodowych kierowanym przez Waldemara Michowicza, później rozbudowanym do Wydziału Studiów Międzynarodowych i Politologicznych. Tu został początkowo kierownikiem egzotycznie brzmiącej Katedry Studiów Brazylijskich. Wiązało się to z planami rektora Michała Seweryńskiego współpracy Uniwersytetu Łódzkiego z Uniwersytetem w São Paulo. Ale za tym szła nowa specjalność i nowe pole badawcze. Wykładając na rzeczonyj uczelni, Skrzypek ewoluował naukowo od historii dziejów najnowszych ku politologii. Przez Michowicza został wciągnięty w prace nad czwartym (red. Piotr Łossowski) i szóstym (red. Wojciech Materski, Waldemar Michowicz) tomem monumentalnej *Historii dyplomacji polskiej*. Innym owocem studiów nad polską dyplomacją stała się książka *Dyplomatyczne dzieje PRL w latach 1956–1989* (Pułtusk–Warszawa 2010).

Andrzej Skrzypek należał do założycieli Wyższej Szkoły Humanistycznej w Pułtusku (od 2006 r. Akademia Humanistyczna im. A. Gieysztor w Pułtusku, od 2019 r. Akademia im. A. Gieysztor w Pułtusku — Filia Akademii Finansów i Biznesu Vistula), będąc współtwórcą jej sukcesów. Jednocześnie od 2000 r. rozpoczął wykłady w Instytucie Nauk Politycznych Wydziału Dziennikarstwa

i Nauk Politycznych Uniwersytetu Warszawskiego. W tym czasie ukazało się kilka Jego ważnych książek, m.in. *Mechanizmy uzależnienia. Stosunki polsko-radzieckie 1944–1957* (Pułtusk 2002), *Mechanizmy autonomii. Stosunki polsko-radzieckie 1956–1965* (Pułtusk 2005), *Mechanizmy klientelizmu. Stosunki polsko-radzieckie 1965–1989* (Pułtusk–Warszawa 2008), *Druga smuta. Zarys dziejów Rosji 1985–2004* (Warszawa 2004), *Historia społeczna Europy XIX i XX wieku* (Poznań 2009), *Putinada. Rosja — kraj kierowanej demokracji* (Warszawa 2014), *Polen im Sowjetimperium. Die polnisch-russischen Beziehungen von 1944 bis 1989* (Klagenfurt 2016). Ponadto był autorem kilkunastu książek i kilkuset artykułów naukowych, a także promotorem oraz recenzentem kilkunastu rozpraw habilitacyjnych oraz prac doktorskich.

Po 1990 r. pozostał niezmiennie już bezpartyjny, ale lewicowe polityczne zainteresowania ojca (jak i dziadka) podziela urodzona w 1979 r. córka Anna.

Profesor Andrzej Skrzypek zmarł — po dłuższej chorobie — 10 lutego 2023 r. w Warszawie w wieku 78 lat.

Norbert Kasperek
(Olsztyn)